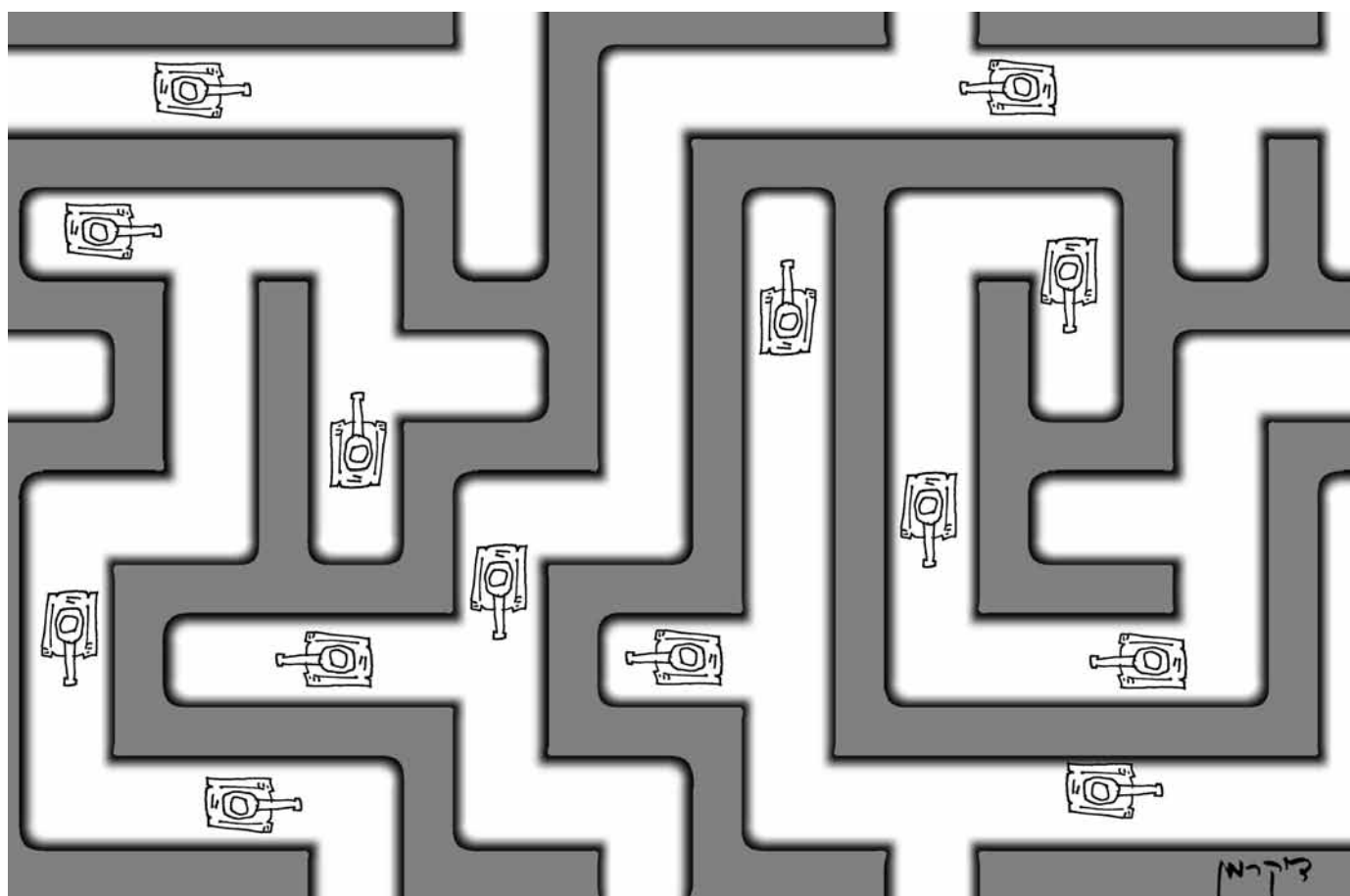

מי מפחד מפילוסופים צרפתיים?

מי שמבולבל הוא פוסט־מודרני, עמום וחסר
התאמה לארגון הצבאי. מי שצריך בסיס איתן
יסמוך בשמחה על הדוקטרינה הישנה והטובה

סא"ל (מיל') ד"ר אסף חזני
חוקר במרכז דדו

מאז 2006 קיימת בצה"ל שאיפה "לחזור ליסודות". כל מה שמתעלה מעל ליסודות מתקבל בחשש שמא יבלבל את המפקדים ואת הלוחמים. הבעיה בגישה הזאת טמונה בהכשר האקדמי שהיא נותנת לא לחשוב ולא לדמיין ואף לבוא בטרזניה על כך שלעיתים יש צורך בהעמקה נוספת ובקריאה

כך הפכה האינטלקטואליות לאויב של צה"ל

במאמר הזה אני דן במה שבעיניי הוא מגבלה משמעותית בדיון התיאורטי בצה"ל ובהשלכותיה המעשיות של המגבלה הזאת. בעקבות מלחמת לבנון השנייה ניתן לזהות בצבא ואף יותר מכך בשדה האקדמיה הצבאית חשש מכל מה שריח של אינטלקטואליות ושל מחשבה חופשית נודף ממנו. החשש הזה מוסווה באמצעות סיסמאות שהן מעין נאצות אקדמיות הפטרות מהצורך להוכיח מה עומד מאחוריהן.

בתחום האקדמיה הצבאית, שבו אני פועל, נוכחתי לדעת שרבים המבקשים להתמודד עם עמדה מסוימת עושים זאת בפשטות באמצעות תיוגה הנחרץ. אחד התיוגים הנחרצים ביותר, זה שאינו דורש בדרך כלל כל התייחסות נוספת, הוא התיוג "פוסט-מודרני". קביעה כזאת מייתרת לכאורה את הצורך להתמודד עם תוכן העמדה.

רבים המבקשים להתמודד עם עמדה מסוימת עושים זאת באמצעות תיוגה הנחרץ. אחד התיוגים הנחרצים ביותר, זה שאינו דורש בדרך כלל כל התייחסות נוספת, הוא התיוג "פוסט-מודרני". קביעה כזאת מייתרת לכאורה את הצורך להתמודד עם תוכן העמדה

התייחסותם של כמה כותבים לפוסט-מודרניות ולחשיבה מופשטת בצה"ל

כך, למשל, קובע עופר ארליך ("על טבע המלחמות", **מערכות** 419, יוני 2008): "חוסר האחיזה של התיאוריה הפוסט-מודרנית במציאות היום-יומית הוא כל כך גדול, עד כי יש לפסול אותה לשימוש בעולם המושגים הצבאי". (עמ' 8) ארליך מצטט מתוך ספר מקיף ושלם שנכתב על פוסט-מודרניות, לוקח את המושג אל הקצה המגוחך המגולם בטענה המפורסמת של ז'אן בודריאר המקושרת למלחמת המפרץ: "העובדה שאירוע התרחש אינה הוכחה להתרחשותו במציאות". בכך הופך המושג העשיר הזה על שלל נגזרותיו למגוחך, וכלל אין צורך להתייחס לתרומה האפשרית של מה שטמון בו, למשל ריבוי נקודות מבט שאינן מבטלות זו את זו גם אם בסופו של דבר מתקבלת החלטה ספציפית אחת.

יהודה וגמן ("מדוע צה"ל מתקשה להצליח?" **מערכות** 419, יוני 2008) כותב שעצם העיסוק "בביצת המלל" היה חסר אחריות, והוא מכנה אותו "אינתיפאדה מילולית" שבה "המהות טובעת במילים". לצד ביקורת שיכולה להיות נכונה לגופו של רעיון, כל עיסוק מופשט ברעיונות נדחה מניה וביה. לטענתו יש להיאחז בתפיסת הביטחון הוותיקה והמוערכת ותו לא.

אחד המנסחים המתוחכמים והרהוטים של הגישה הזאת הוא יעקב עמידרור המודע לצורך בחשיבה יצירתית כדי להביא לאימוץ מוצלח של פתרונות צבאיים לבעיות ההווה. לאחר שבמשך כמעט עשור כתב מאמרים רבים העוסקים בתרגום של עקרונות המלחמה

למציאות המתהווה הוא מתאר במבט אישי רטרופקטיבי את ההכרח לבצע שינויים בעזרת קצינים יצירתיים ("חידושים צבאיים - עקרונות וזיכרונות", **מערכות** 425, יוני 2009) כיוון ש"יתרוננו של צה"ל טמון בכך שהוא לא יבלום קצינים הנחושים לזוים שינויים, ובלבד שהחידוש לא ירבה בלבול ולא יהיה בניגוד לעקרונות המלחמה המוכרים".

קשה שלא להסכים עם הקביעה הזאת, אלא שכדאי לשאול אם מידה מסוימת של בלבול יכולה בכל זאת להתקיים לפי גישה הזאת? ואם כן, מהו הגבול שבין מעט בלבול להרבה בלבול? הרי מי שמבולבל כבר אינו מבחין בין מעט להרבה. הוא מבולבל. מבחן ההלימה לעקרונות המלחמה שאותו מספק עמידרור כדי שישמש עוגן בצייטוט לעיל למי שמבולבל, אפילו קצת, כבר לא יעזור. שהרי בלבול הוא אובדן יכולת ההתמצאות, ועוגן הוא אחיזה במציאות.

לכן, כאמור, יש לא מעט כותבים ודוברים המעדיפים להימנע מבלבול מלכתחילה. מי שמבולבל הוא פוסט-מודרני, עמום וחסר התאמה לארגון הצבאי. מי שצריך בסיס איתן יסמוך בשמחה על הדוקטרינה הישנה והטובה.

גישה דומה מציג איתן שמיר במאמרו "בין הבליצקריג הגרמני לתורת המערכה הסובייטית" (**מערכות** 436, אפריל 2011). במאמר הזה הוא קובל על כך שבמאמר שכתבתי ("הקשר בין תהליכים חברתיים לתורת ההפעלה של צה"ל", **מערכות** 435, פברואר 2011) קיימים מושגים אשר כדי להבינם יש צורך "לקרוא סדרה של פילוסופים צרפתים פוסט-מודרניסטים שעליהם נשענה תורתו של המלח"ם".

בשדה הפרקטיקה הצבאית לאחר 2006 הייתה קיימת שאיפה ל"חזרה ליסודות". כל מה שהתעלה מעל ליסודות התקבל בחשש שמא יבלבל את המפקדים ואת הלוחמים. זוהי בעצם תשוקה לתיאוריה צבאית שתהיה מגולמת בהיסטוריה הצבאית, שפירושה עובדות בלבד, בלי שיהיה צורך לבחון את העובדות האלה ואת הקשר ביניהן בביקורתיות, ובוודאי שללא סכנה של "פילוסופיזציה".

הבעיה בגישה הזאת אינה טמונה רק בכך שהיא מגבילה את היכולת לקיים דיון תיאורטי בצבא. הבעיה העמוקה יותר היא שניתן הכשר אקדמי לא לחשוב ולא לדמיין, שניתן הכשר אקדמי לבוא בטרוניה על כך שטענה מסוימת מחייבת העמקה נוספת וקריאה. תוצרי ההכשר הזה הם עבודות סמינריות רבות, לפחות במכללות הצבאיות (האקדמיה הצבאית במלוא מובן המילה) המפגינות בורות והעלאת גרה של ידע קיים. כך בוודאי יודעים הכותבים מה שהיה, אך מחמיצים את המתרחש בהווה.

סכנות האינדוקטרינציה ליסודות

מעבר לחשש שלפיו המצדדים בתפיסת עולם כזאת, לעניות דעתי, אינם מבינים מהי היסטוריה ומהי פילוסופיה, הרי שעצם קיומו של דפוס חשיבה כזה מסכן את יכולתנו להתקיים כאן.

אמחיש את הטענה הזאת בעזרת ניתוח תוצאות ההתנתקות לעומת ההסדר המרחבי באי"ש. ברצועת עזה התרכזו המובלעות היהודיות בכמה גושים ברורים. לאחר ההתנתקות נוצרה הבחנה ברורה בין מרחב ישראלי למרחב פלסטיני. באי"ש, למרות קיומם של גושי התיישבות, הנוכחות הישראלית קיימת באופן מפורז יותר על פני המרחב. אחת הטענות בזכות ההתנתקות הייתה כמיהה לסדר ברור של אנחנו כאן והם שם.

כמיהה כזאת מזכירה את הכמיהה שצוינה לעיל לידיעה היסטורית ודאית, להבחנה ברורה וחד-משמעית בין מה שיש לבין מה שהיה. שתי הכמיהות כאחת משתלבות עם טענתו של שמיר בנוגע לאירועי גאות ושפל ש"המרחקים הקצרים והיעדר העומק הגבירו את תחושת האיום ואת התחושה שניסיון המובלעות נכשל".

ניתן לנתח את ההצלחה המבצעית באי"ש בעקבות מבצע "חומת מגן" דווקא לאור קיומן של המובלעות (התנחלויות ומחנות צה"ל) שהיו מעין מוצבים קדמיים. מבחינה מבצעית זוהי אפשרות לצאת לפעולה בתוך השטח מתוך עומק השטח (במונחי עומק ישראליים). האפשרות הזאת ניטלה מהצבא ברצועת עזה לאחר שהושלמה תוכנית ההתנתקות. כל כניסה לשטח מתוך רצון לקיים הבחנה ברורה בין כאן לשם מחייבת קווי תמרון ארוכים יותר ופעילות הונאה משמעותית יותר. לצד האחר יש זמן להתכונן. לכן למרות היעדר הסדר המרחבי - ההצלחה המבצעית של הצבא ברורה יותר באי"ש מאשר ברצועת עזה.

האתגרים העתידיים העומדים בפני הצבא הם כאלה המערבים בין כאן לשם באופן אינהרנטי. משמעותן של מלחמות הטילים בין ישראל לשכנותיה הקרובות והרחוקות היא התלכדות של כאן ושל שם גם ללא הצורך לעשות את המעבר בין כאן לשם באמצעות תמרון. חזבאללה, חמאס או המשטר באיראן מסוגלים להגיע ל"כאן" באמצעות הטילים והרקטות שלהם גם אם הם עדיין "שם", במרחב שלהם.

מי שישקיע את מרב האנרגיה שלו בהפרדה בין כאן לשם, בין אם בעשייה האקדמית ובין אם בעשייה הצבאית, יחמיץ את ההתהוות הקונקרטית המתרחשת עכשיו. זוהי החמצה של החיים עצמם.

האתגר הגדול - הן באקדמיה והן בצבא - הוא לחיות בתוך הבלגן, בתוך מובלעות ובין מובלעות, בתוך אי-ודאות. האתגר אינו ביצירת סדר ברור. סדר ברור קיים אולי במרחב המת של מדפי הספרייה ובמוזיאון.

הקובלנה הזאת מקפלת בתוכה ארבעה ייצוגיים שליליים: פילוסופיה (לעומת פרקטיקה), צרפתיות (סוג של חוסר אחריות), פוסט-מודרניות (סוג של בלבול) והמלת"ם (שרואים בו את אחד הגורמים האחרים לאופן שבו התנהלה הלחימה במלחמת לבנון השנייה). על פי גישתו של שמיר, מחשבה חופשית או כזו שנודף ממנה ריח של אינטלקטואליות היא משהו מפחיד ואפילו אסור. המאמץ המחשבתי הנדרש מוגבל להתאמת המציאות לתורה או לתפיסה ותיקה ומוכרת. מי שמפליג בדמיונו וטוען שמבצע "חומת מגן" הוא דוגמה למערכה עמוקה שקול, על פי שמיר, למי שמשווה את הקרב בג'נין לקרב על סטלינגרד.

בבסיס ההערה קיימת התשוקה למצוא זיקה מושלמת או כמעט מושלמת בין תופעות כדי שנוכל לטעון שיש ביניהן מן המשותף. אכן, מבחינה היסטורית אולי קשה להשוות בין שתי התופעות, אך אם נייעזר במחשבה העלולה להיחשד שהיא פילוסופית נוכל להשוות ממדים שונים, מינוריים יותר. ממדים כאלה עשויים לכלול את היחס לאחידות המרחב או לפיצולו (כפי שביקשתי אני לעשות במאמרי), את השימוש בקרב לכינון תודעה של עמידה הרואית ועוד כהנה וכהנה.

אך לשם כך דרושה מידה של דמיון חופשי הנשען על מגוון של דיסציפלינות. ראייה חד-ממדית המבוססת רק על הדמיון בין עובדות תמנע ללא ספק הפעלה של הדמיון. כך, למשל, תגובתו של עמי מורג (**מערכות** 433, אוקטובר 2010) לריאיון שערכתי עם אלוף גרשון הכהן ("עיצוב המרחב ועיצוב המערכה בהתנתקות", **מערכות** 432, אוגוסט 2010). כותרתה של התגובה זועקת: "עיריב מין בשאינו מינו". מורג מסכם ש"במרחב המכיל לחימה של גופי צבא, ממד הזמן אינו ברשותו הבלעדית של צד אחד, ולכן את היתרון משיג מי שהשכיל ללמד את בכירי מפקדיו להפיק לקחים וליישמן מיידית... יפה יעשה גרשון אם יקדיש את יכולותיו למציאת שיטת לימוד על בסיס לקחים היסטוריים ומיידיים".